

PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA Z WIEDZY O SPOŁECZENSTWIE W SZKOLE PODSTAWOWEJ NR 8 W GRUDZIĄDZU

PSO z wiedzy o społeczeństwie jest zgodny ze Statutem Szkoły Podstawowej nr 8 w Grudziądzu.

1. Na początku roku szkolnego uczniowie zostają poinformowani przez nauczyciela o zakresie wymagań obowiązującym w danym roku szkolnym oraz o sposobie i zasadach oceniania.
2. Od ucznia wymaga się systematycznego przygotowania do zajęć.
3. Uczeń ma prawo zgłosić w ciągu półrocza 2 nieprzygotowania w zakresie braku zadania domowego lub nieprzygotowania do sprawdzianu lub kartkówki (niezapowiedzianej).
4. Nieprzygotowanie powinno być zgłoszone przez ucznia przed rozpoczęciem lekcji i nauczyciel odnotowuje to w dzienniku.
5. Uczeń posiadający przywilej (np. szczęśliwy numerok , bilet zwalniający z odpowiedzi, niezapowiedzianego sprawdzianu\ kartkówki) nie musi pisać niezapowiedzianego sprawdzianu lub kartkówki. Jednak w ciągu 2 tygodni musi je napisać , w przeciwnym wypadku otrzyma ocenę niedostateczną .
6. Uczeń posiadający przywilej jest zobowiązany pracować na lekcji . W przeciwnym wypadku jego przywilej nie będzie honorowany przez nauczyciela.
8. Oceny wystawione przez nauczyciela są jawne i uzasadnione .
9. Uczeń ma obowiązek prowadzenia zeszytu przedmiotowego wg wskazań nauczyciela. W przypadku nieobecności w szkole, uczeń powinien go uzupełnić.
10. Obowiązkiem ucznia jest systematyczne i terminowe odrabianie prac domowych. Brak pracy domowej skutkuje oceną niedostateczną ,
Znak graficzny(parafka)oznacza, że nauczyciel sprawdzał wykonanie pracy, ale nie sprawdzał jej zawartości merytorycznej ,
11. Ocenianie uczniów odbywa się wg następującej skali:
 - stopień celujący - 6;
 - stopień bardzo dobry - 5;
 - stopień dobry - 4;
 - stopień dostateczny - 3;
 - stopień dopuszczający - 2;
 - stopień niedostateczny - 1.
12. Podstawą do wystawienia oceny śródrocznej i rocznej jest średnia ważona.
13. W celu obliczenia średniej ważonej ocen, która będzie podstawą wystawienia oceny rocznej, wlicza się wszystkie oceny uzyskane przez ucznia w I i II semestrze.
14. Obliczona średnia ważona powinna być zaokrąglona do części setnych zgodnie z zasadami matematycznymi.
15. Średnia ważona wspiera nauczyciela w podjęciu ostatecznej decyzji przy wystawieniu oceny śródrocznej i rocznej. W przypadku uczniów, których wkład pracy w przygotowanie do zajęć i zaangażowanie nie mają pełnego przełożenia w ocenach postępów w nauce, przy wystawianiu tych ocen uwzględnia się indywidualne predyspozycje dziecka.
16. Wobec uczniów, którzy posiadają opinię lub orzeczenie z PPP stosuje się indywidualne kryteria oceny zgodne z zaleceniami poradni.
17. Średniej ważonej przyporządkowuje się ocenę śródroczną i roczną następująco:
 - 1) poniżej 1,50 – niedostateczny;
 - 2) od 1,5 do 2,59 – dopuszczający;

- 3) 2,60 do 3,60 – dostateczny;
- 4) 3,61 do 4,60 – dobry;
- 5) 4,61 do 5,30 – bardzo dobry;
- 6) od 5,31 - celujący

18. Każda bieżąca ocena otrzymana przez ucznia ma ustaloną wagę:

Formy i aktywności	Waga oceny
Praca klasowa, test z działu, test diagnostyczny, osiągnięcia w konkursach i zawodach sportowych na co najmniej rejonowym etapie	5
Poprawa pracy klasowej, testu	3
Sprawdzian wiadomości obejmujący część działu	3
Kartkówka obejmująca materiał z 3 lekcji, odpowiedź ustna, poprawa sprawdzianu	2
Praca w grupach, zadanie domowe, referat, recytacja, czytanie, aktywność na lekcji, poprawa kartkówki	1

19. Przy zapisie ocen cząstkowych dopuszcza się stosowanie znaków: „+”, „-”, przyporządkowując im odpowiednie wartości według skali:

Ocena	Wartość	Ocena	Wartość
6	6	3+	3,5
5+	5,5	3	3
5	5	3-	2,75
5-	4,75	2+	2,5
4+	4,5	2	2
4	4	2-	1,75
4-	3,75	1	1

20. W przypadku poprawy oceny z pracy pisemnej do średniej ważonej liczymy tylko ocenę z poprawy pracy pisemnej a zapis pierwotnej oceny pozostaje w historii zapisów.

21. O ocenie z dowolnej pracy decyduje liczba uzyskanych punktów przeliczona na procenty:

- 1) poniżej 29 % niedostateczny;
- 2) od **29 %** dopuszczający -;
- 3) od **33 %** dopuszczający;
- 4) od **42 %** dopuszczający +;
- 5) od **46 %** dostateczny -;
- 6) od **50%** dostateczny;
- 7) od **58 %** dostateczny +;
- 8) od **63 %** dobry -;
- 9) od **67 %** dobry;
- 10) od **75 %** dobry +;
- 11) od **79%** bardzo dobry -;
- 12) od **83 %** bardzo dobry;
- 13) od **92 %** bardzo dobry +;
- 14) **100%** celujący.

22. Wiadomości i umiejętności ucznia mogą być sprawdzone w sposób ustny lub pisemny. Formę sprawdzania ustala nauczyciel przedmiotu i informuje o tym uczniów.

Są to :

- praca klasowa, obejmująca swoim zakresem dział przerobionego materiału.

Prac pisemnych dotyczą następujące warunki:

- 1) nauczyciel zobowiązany jest do zapowiadania pracy klasowej, poprzedzonej lekcją powtórzeniową i zapisania jej w e-dzienniku z co najmniej tygodniowym wyprzedzeniem;
- 2) prace klasowe są obowiązkowe; jeżeli z przyczyn losowych uczeń nie może pisać z całą klasą, to powinien uczynić to w innym terminie uzgodnionym z nauczycielem ,nie później niż 2 tygodnie od dnia powrotu ucznia do szkoły;
3. Prace pisemne powinny być sprawdzone i ocenione w terminie do 14 dni i przechowywane przez nauczyciela w szkole do końca bieżącego roku szkolnego.
4. Inne formy sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów:
 - sprawdziany pisemne obejmujące część działu (zapowiedziane z tygodniowym wyprzedzeniem);
 - kartkówki obejmujący zakres materiału z trzech ostatnich lekcji, które nie muszą być zapowiedziane;
 - test diagnozujący;
 - odpowiedź ustna ucznia;
 - samodzielna praca uczniów, której wynik jest sprawdzany na lekcji;
 - aktywność uczniów na lekcji;
 - zadania domowe;
 - próbny egzamin;
 - prace pozalekcyjne(referaty);
 - udział w konkursach i olimpiadach przedmiotowych;
 - zaangażowanie ucznia w pracy zespołowej.

23. W przypadku ucieczki z zapowiedzianej pracy pisemnej lub nieobecności nieusprawiedliwionej, dopuszcza się możliwość napisania danej pracy przez ucznia na następnej lekcji.

24. Poprawa oceny z prac pisemnych jest dobrowolna i może się odbyć w okresie dwóch tygodni od daty oddania pracy przez nauczyciela. W indywidualnych przypadkach uzasadnionych czynnikami zdrowotnymi lub innymi ważnymi przyczynami dopuszcza się wydłużenie wyżej wymienionego okresu w uzgodnieniu z nauczycielem przedmiotu.
25. Uczeń ma prawo do poprawy pozostałych ocen cząstkowych zgodnie z trybem ustalonym przez nauczyciela przedmiotu na początku roku szkolnego.
26. W przypadku, gdy uczeń pisze pracę pisemną niesamodzielnie, w tym z użyciem telefonu komórkowego lub innych urządzeń audio/video, nauczyciel ma prawo przerwać pisanie pracy i wystawić uczniowi ocenę niedostateczną.

27. Wymagania edukacyjne na poszczególne oceny szkolne:

- 1) ocenę celującą otrzymuje uczeń, który spełnia co najmniej trzy z wymienionych poniżej warunków:
- a) posiada wiadomości i umiejętności przewidziane na ocenę bardzo dobrą,
 - b) biegle posługuje się zdobytymi wiadomościami w rozwiązywaniu problemów teoretycznych i praktycznych,
 - c) samodzielnie i twórczo rozwija własne uzdolnienia,
 - d) systematycznie uczestniczy w zajęciach nadobowiązkowych,
 - e) osiąga sukcesy w konkursach i olimpiadach przedmiotowych, zawodach sportowych i innych, kwalifikując się do finałów regionalnych, wojewódzkich lub ogólnopolskich;
- 2) ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który:
- a) opanował w pełnym zakresie wiadomości i umiejętności określone podstawą programową,
 - b) potrafi stosować zdobytą wiedzę do rozwiązywania problemów i zadań w nowych sytuacjach,
 - c) wykazuje dużą samodzielność i potrafi bez pomocy nauczyciela korzystać z różnych źródeł wiedzy;
- 3) ocenę dobrą uzyskuje uczeń, który:
- a) opanował w dużym zakresie wiadomości i umiejętności określone podstawą programową,
 - b) poprawnie stosuje wiadomości i umiejętności do samodzielnego rozwiązywania typowych zadań lub problemów,
 - c) potrafi korzystać z wykresów, tablic, słowników i innych źródeł wiedzy;
- 4) ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który:
- a) opanował w podstawowym zakresie te wiadomości i umiejętności określone programem, które są konieczne do dalszego kształcenia,
 - b) poprawnie stosuje wiadomości i umiejętności do rozwiązywania z pomocą nauczyciela typowych zadań lub problemów,
 - c) potrafi korzystać z pomocą nauczyciela z takich źródeł wiedzy jak: wykresy, tabele, słowniki, itp.;
- 5) ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:
- a) ma braki w opanowaniu wiadomości i umiejętności określonych podstawą programową ale te braki nie przekreślają możliwości dalszego kształcenia,
 - b) rozwiązuje z pomocą nauczyciela typowe zadania teoretyczne lub praktyczne o elementarnym stopniu trudności;
- 6) ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który:
- a) nie opanował tych wiadomości i umiejętności określonych podstawą programową, które są konieczne do dalszego kształcenia,
 - b) nie potrafi rozwiązywać zadań teoretycznych lub praktycznych elementarnym stopniu trudności nawet z pomocą nauczyciela,
 - c) nie potrafi korzystać z takich źródeł wiedzy jak: wykresy, słowniki, mapy - nawet z pomocą nauczyciela.

28. W stosunku do ucznia, u którego stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się lub deficyty rozwojowe (uniemożliwiające sprostanie wymaganiom edukacyjnym wynikającym z realizowanego programu nauczania) potwierdzone pisemną opinią Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej lub innej upoważnionej poradni specjalistycznej, nauczyciel obniża wymagania edukacyjne oraz wykonuje zalecenia PPP.

WYMAGANIA PROGRAMOWE NA OCENĘ SZKOLNĄ Z WOS-U UCZEŃ NA OCENĘ:

Lp	Dział	Niedostateczną	Dopuszczającą	Dostateczną	Dobłą	Bardzo dobrą	Celującą
1.	Podstawowe Umiejętności Obywatelskie	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: : informacja, reklama, prezentacja, przemówienie, współpraca, grupa społeczna, mniejszość, większość, głosowanie, warianty, interesy, - potrafi podać przykłady źródeł informacji, - nie zna zasad komunikowania się i współpracy w grupie, - nie potrafi podać przykładów grup społecznych, - nie potrafi przeciwstawić się grupie w sytuacji, gdy nie chce zaakceptować konkretnych zachowań lub decyzji, -nie potrafi podać przykładów sytuacji wymagających podjęcia decyzji, - nie zna sposobów podejmowania decyzji w sprawie grupy, - nie zna sposobów rozwiązywania konfliktów w grupie 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: informacja, reklama, prezentacja, przemówienie, współpraca, grupa społeczna, mniejszość, większość, głosowanie, warianty, interesy, - potrafi podać przykłady źródeł informacji, - zna zasady komunikowania się i współpracy w grupie, - podaje przykłady grup społecznych, - potrafi przeciwstawić się grupie w sytuacji, gdy nie chce zaakceptować konkretnych zachowań lub decyzji, - podaje przykłady sytuacji wymagających podjęcia decyzji, - zna sposoby podejmowania decyzji w sprawie grupy, - zna sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie i między grupami. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: fakt, opinia, argumentacja, kontrargument, gestykulacja, nadawca, odbiorca, skuteczna komunikacja, lider, konsensus, komunikacja, grupa formalna, grupa nieformalna, grupa pierwotna, grupa wtórna, grupa zadaniowa, analiza, weto, negocjacje, negocjator, kompromis, - potrafi określić, z jakich źródeł informacji w konkretnych sytuacjach należy korzystać, - zna zasady dobrej dyskusji, - omawia zasady współpracy w grupie, - wskazuje rodzaje grup i role grupowe, - opisuje i stosuje podstawowe sposoby podejmowania decyzji w sprawach grupy, - przedstawia i stosuje podstawowe sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: manipulacja, propaganda, relacja, polemika, siła przekonywania, mediacje, mediator, - wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy, - bierze konstruktywny udział w dyskusji, - omawia rodzaje grup społecznych, - przedstawia kilka zasad pozyskiwania sojuszników, - wskazuje sytuacje związane z życiem publicznym wymagające podjęcia decyzji, określa różne warianty rozwiązań, - rozpoznaje stanowiska stron konfliktu. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: perswazja, retoryka, - krytycznie analizuje przekaz reklamowy, - formułuje własną opinię w wybranej sprawie i potrafi poprzeć ją argumentami, - wyjaśnia na przykładach, jak można zdystansować się wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań grupy, - wskazuje sytuacje związane z życiem publicznym wymagające podjęcia decyzji, określa różne warianty rozwiązań, oraz ocenia ich wady i zalety, - zna zasady prowadzenia negocjacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciem: lobbying, - potrafi wskazać opinie i fakty w wypowiedziach dotyczących życia publicznego, - potrafi poprowadzić negocjacje.

		i między grupami.					
2.	Człowiek w Społeczeństwie	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: jednostka, zbiorowość, rodzina, norma, zaufanie, tolerancja, odpowiedzialność, obowiązek, rola społeczna, samorząd uczniowski, statut szkoły, prawa ucznia, obowiązki ucznia, kandydat, współpraca, rywalizacja, warstwa społeczna, klasa społeczna, - nie zna funkcji rodziny, - nie potrafi podać przykładów ról społecznych, - nie potrafi podać przykładów zbiorowości, społeczności i wspólnot, - nie potrafi podać przykładów norm, - nie potrafi podać przykładów źródeł obowiązków, - nie wie, na czym polega odpowiedzialność, - nie potrafi podać przykładów praw i obowiązków ucznia, - nie potrafi przedstawić wybranych problemów młodych Polaków, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: jednostka, zbiorowość, rodzina, norma, zaufanie, tolerancja, odpowiedzialność, obowiązek, rola społeczna, samorząd uczniowski, statut szkoły, prawa ucznia, obowiązki ucznia, kandydat, współpraca, rywalizacja, warstwa społeczna, klasa społeczna, - zna funkcje rodziny, - podaje przykłady ról społecznych, - podaje przykłady zbiorowości, społeczności i wspólnot, - podaje przykłady norm, - podaje przykłady źródeł obowiązków, - wie, na czym polega odpowiedzialność, - podaje przykłady praw i obowiązków ucznia, - przedstawia wybrane problemy młodych Polaków, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: wspólnota, społeczeństwo, normy społeczne, normy etyczne, normy religijne, wzajemność, regulamin samorządu uczniowskiego, ordynacja wyborcza, awans społeczny, rozwarstwienie, - rozpoznaje role społeczne, w jakich występuje, oraz związane z nimi oczekiwania, - charakteryzuje rodzinę i grupę rówieśniczą jako małe grupy, - wyjaśnia, jaką rolę w ludzkim życiu odgrywają więzi społeczne, - rozpoznaje sytuacje łamania norm, - wymienia rodzaje norm, - wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia, - podaje przykłady działań samorządu uczniowskiego, - zna sposób wyboru władz samorządu uczniowskiego, - omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków, - charakteryzuje wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i style życia. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: pokrewieństwo, powinowactwo, więź społeczna, funkcje społeczne, rada szkoły, - charakteryzuje współczesny model rodziny, - podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się nietolerancji, - wyjaśnia znaczenie wzajemności i zaufania w relacjach międzyludzkich, - zna cele i kompetencje samorządu uczniowskiego, - charakteryzuje i interpretuje informacje dotyczące perspektyw życiowych młodych Polaków. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciem: socjalizacja, - wyjaśnia, w jaki sposób tworzą się podziały w grupie i społeczeństwie, np. na „swoich” i „obcych”, - charakteryzuje życie szkolnej społeczności, w tym rolę samorządu uczniowskiego, - rozpoznaje i prezentuje problemy dotyczące młodych mieszkańców swojej miejscowości i wskazuje możliwe ich rozwiązania. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciem: rodzina nuklearna, - wyjaśnia, dlaczego życie społeczne nie może toczyć się bez poczucia odpowiedzialności i wywiązywania się z obowiązków przez obywateli, - omawia, posługując się przykładami, strukturę społeczeństwa polskiego.
3.	Samorząd	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: gmina, sąsiedztwo, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: gmina, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: promocja, rada 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: społeczność 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: infrastruktura, 	<ul style="list-style-type: none"> - zna strukturę władz samorządowych i

<p>Lokalny</p>	<p>powiat, województwo, starosta, wojewoda, samorząd, własność komunalna, usługi komunalne, urząd gminy, urzędnik, decyzja, rada gmin, burmistrz, wójt, prezydent, radny, program wyborczy, sztab wyborczy, prawo do informacji, wniosek, budżet gminy,</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi wyjaśnić, co to jest samorząd terytorialny, - nie potrafi podać informacji o swoim sąsiedztwie i nie potrafi zlokalizować je na mapie, - nie wie, za co jest odpowiedzialny samorząd gminy, - nie wie, co stanowi majątek gminy, - nie potrafi wymienić najważniejszych zadań samorządu gminnego, - nie zna organów władzy w gminie, - nie potrafi opisać sposobu przeprowadzania wyborów do rad gmin, powiatów oraz sejmiku samorządowego, - nie potrafi wyjaśnić, co to jest budżet gminy oraz podać przykładów dochodów i wydatków, - nie potrafi podać przykładowego sposobu 	<p>sąsiedztwo, powiat, województwo, starosta, wojewoda, samorząd, własność komunalna, usługi komunalne, urząd gminy, urzędnik, decyzja, rada gmin, burmistrz, wójt, prezydent, radny, program wyborczy, sztab wyborczy, prawo do informacji, wniosek, budżet gminy,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, co to jest samorząd terytorialny, - podaje informacje o swoim sąsiedztwie i potrafi zlokalizować je na mapie, - wie, za co jest odpowiedzialny samorząd gminy, - wie, co stanowi majątek gminy, - wymienia najważniejsze zadania samorządu gminnego, - zna organy władzy w gminie, - opisuje sposób przeprowadzania wyborów do rad gmin, powiatów oraz sejmiku samorządowego, - wyjaśnia, co to jest budżet gminy oraz podaje przykłady dochodów i wydatków, - podaje przykładowy sposób wpływania na decyzje władz gminy. 	<p>powiatu, marszałek województwa, sejmik wojewódzki, zadania własne, zadania zlecone, zakład komunalny, działalność gospodarcza, obowiązek meldunkowy, postanowienie, odwołanie, skarga, zażalenie, komisje rady gminy, komitet wyborczy, wybory samorządowe, kampania wyborcza, mandat, konflikt interesów, petycja, pikiet, demonstracja, wiec, rezerwa budżetowa, deficyt budżetowy, dochody i wydatki budżetowe,</p> <ul style="list-style-type: none"> - podaje przykłady działania samorządów zawodowych i samorządów mieszkańców, - opisuje cechy szczególne swojego regionu, jego walory i problemy, - podaje przykłady ponadgminnych władz samorządowych, - wymienia obowiązki urzędników wobec obywateli, - pisze podanie, krótki list oraz wypełnia proste formularze urzędowe, - przedstawia sposób wybierania i działania władz gminy, - przedstawia zadania sztabu wyborczego, - podaje przykłady źródeł konfliktów w gminie, - podaje sposoby wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, - opisuje, jak podejmowane są decyzje w sprawie budżetu 	<p>lokalna, zagospodarowanie przestrzenne, organ stanowiący, organ wykonawczy, frekwencja wyborcza, kompromis, publiczna debata, uchwała budżetowa,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na czym polegają zasady pomocniczości i decentralizacji i podaje przykłady ich zastosowań, - wymienia najważniejsze wydarzenia i znane postaci z dziejów swojego regionu, - wyjaśnia, w jaki sposób są wybierane ponadgminne władze samorządowe, - wymienia kilka przykładów zadań realizowanych przez władze własne gminy i wykazuje, jak to się odnosi do jego codziennego życia, - wymienia kilka zadań zleconych gminy, - wie w jakim wydziale urzędu gminy załatwić daną sprawę, - zna zasady pracy radnych, - zna zasady powstawania programów wyborczych, - przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach lokalnych, - przedstawia kompetencje 	<p>grupa interesu, „mała ojczyzna”,</p> <ul style="list-style-type: none"> - porównuje zakres działania samorządu wojewódzkiego i wojewody, - uzasadnia potrzebę samorządności w państwie demokratycznym, - przygotowuje plakat, folder, stronę internetową lub inny materiał promujący gminę, okolice lub region, - nawiązuje kontakt z lokalnymi instytucjami samorządowymi i organizacjami pozarządowymi oraz podejmuje współpracę z jedną z nich, - odwiedza urząd gminy i dowiaduje się, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy, - krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze, - wskazuje, czym powinien kierować się obywatel podejmując decyzje wyborcze, - przedstawia znaczenie funduszy unijnych na funkcjonowanie gminy. 	<p>nazwiska przedstawicieli władz gminy, powiatu i województwa.</p>
-----------------------	--	--	---	---	--	---

		wpływania na decyzje władz gminy.		gminy.	poszczególnych komisji rady gminy.		
4	Zasady Demokracji	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: władza, państwo, demokracja, republika, prawa człowieka, prawa mniejszości, wolność słowa, podział władzy, wolność, cenzura wolna elekcja, prawa wyborcze, równouprawnienie, tolerancja religijna, - nie potrafi wymienić podstawowych cech państwa, - nie zna podstawowych odmian demokracji, - nie potrafi wyjaśnić, czym są prawa człowieka, - nie potrafi wymienić podstawowych wartości demokratyczne, - nie potrafi podać przykładów rozwiązywania sytuacji konfliktowych w demokracji, - nie potrafi podać przykładów osób, które wniosły wielki wkład do teorii i praktyki demokracji, - nie potrafi podać przykładów przełomowych momentów w dziejach 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: władza, państwo, demokracja, republika, prawa człowieka, prawa mniejszości, wolność słowa, podział władzy, wolność, cenzura, wolna elekcja, prawa wyborcze, równouprawnienie, tolerancja religijna, - wymienia podstawowe cechy państwa, - zna podstawowe odmiany demokracji, - wyjaśnia, czym są prawa człowieka, - wymienia podstawowe wartości demokratyczne, - podaje przykłady rozwiązywania sytuacji konfliktowych w demokracji, - podaje przykłady osób, które wniosły wielki wkład do teorii i praktyki demokracji, - podaje przykłady przełomowych momentów w dziejach demokracji, - wskazuje zalety i słabości ustroju demokratycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: autorytet, suwerenność, ustrój polityczny i ekonomiczny, dyktatura, totalitaryzm, demokracja bezpośrednia, demokracja przedstawicielska, wola mniejszości, rządu prawa, sądy i trybunały, wartości demokratyczne, demokracja parlamentarna, - tłumaczy, czym jest państwo i jakie są jego główne funkcje, - wyjaśnia, czym jest władza państwowa, - zna typy ustrojów państwowych, - uzasadnia znaczenie praw człowieka we współczesnej demokracji, - wskazuje przykłady konfliktów wartości demokratycznych, - wskazuje najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska), - wskazuje i ilustruje przykładami zalety i słabości ustroju demokratycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: forma rządu, autorytaryzm, anarchia, demokracja konstytucyjna, demokracja wyborcza, pluralizm, konflikt wartości, przywileje stanowe, demokracja szlachecka, instytucje demokratyczne, - zna cechy charakterystyczne różnych typów ustrojów państwowych, - wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym, - wskazuje różnice między demokracją bezpośrednią i przedstawicielską oraz większościową i konstytucyjną, - wyjaśnia, czym się różnią i jaką rolę odgrywają w życiu publicznym kompromis i konsensus, - omawia najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska), 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: federacja, sufrażystki, uczestnictwo obywatelskie, - wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym, - omawia różnice między demokracją bezpośrednią i przedstawicielską oraz większościową i konstytucyjną, - rozważa i ilustruje przykładami zalety i słabości demokracji, - tłumaczy pojęcie „granice wolności”, - porównuje demokrację szlachecką ze współczesną demokracją przedstawicielską, - wskazuje i omawia- na przykładzie Polski- przykłady łamania demokracji. 	<ul style="list-style-type: none"> - formułuje i zestawia argumenty „za” i „przeciw” ograniczaniu wolności słowa, - przedstawia historię polskiej demokracji, najważniejsze dla jej rozwoju procesy i wydarzenia, - wskazuje i omawia, na przykładzie Polski i innych państw przykłady łamania demokracji.

		demokracji, - nie potrafi wskazać zalet i słabości ustroju demokratycznego.					
5.	Aktywność Obywatelska	<p>- nie rozumie pojęć: nadanie obywatelstwa, obywatel, prawa obywatelskie, opozycja, życie publiczne, wybory, partia polityczna, stowarzyszenie, związek zawodowy, strajk, bierne i czynne prawo wyborcze, urna wyborcza, kandydat, ulotka wyborcza, opinia publiczna, badanie opinii publicznej, ankiet, reklama, informacja, wiarygodność,</p> <p>- nie potrafi podać przykładów uprawnień i obowiązków wynikających z obywatelstwa polskiego,</p> <p>- nie potrafi podać przykładów postaw opozycyjnych wobec niedemokratycznej władzy,</p> <p>- nie potrafi wymienić głównych podmiotów życia publicznego – obywatele, zrzeszenia, media, politycy, partie, władza, biznes,</p> <p>- nie potrafi wymienić form uczestnictwa</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: nadanie obywatelstwa, obywatel, prawa obywatelskie, opozycja, życie publiczne, wybory, partia polityczna, stowarzyszenie, związek zawodowy, strajk, bierne i czynne prawo wyborcze, urna wyborcza, kandydat, ulotka wyborcza, opinia publiczna, badanie opinii publicznej, ankiet, reklama, informacja, wiarygodność,</p> <p>- podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z obywatelstwa polskiego,</p> <p>- podaje przykłady postaw opozycyjnych wobec niedemokratycznej władzy,</p> <p>- wymienia główne podmioty życia publicznego – obywatele, zrzeszenia, media, politycy, partie, władza, biznes,</p> <p>- wymienia formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym,</p> <p>- wyjaśnia, co to jest stowarzyszenie oraz kto i po co może je założyć,</p> <p>- podaje podstawowe zadania i formy działania związków zawodowych,</p> <p>- zna procedurę głosowania</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: prawo ziemi, prawo krwi, umiejętności obywatelskie, aktywność, bezinteresowność, opór cywilny, konspiracja, samokształcenie, sabotaż, spółdzielczość, referendum, zgromadzenie, stowarzyszenia zwykłe i rejestrowane, ordynacja wyborcza, kampania wyborcza, przywódca opinii, sondaż, próba reprezentatywna, błąd pomiaru,</p> <p>- wyjaśnia, jak w sensie formalnym stajemy się obywatelami,</p> <p>- podaje przykłady wzorów obywatelskiej aktywności z XX – wiecznej historii,</p> <p>- wskazuje na przykładach, jak podmioty życia publicznego współdziałają i konkurują ze sobą w życiu publicznym,</p> <p>- charakteryzuje formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym,</p> <p>- wyjaśnia na przykładzie, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym i krajowym,</p> <p>- charakteryzuje cele działania związków zawodowych,</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: cnoty obywatelskie, samoorganizacja, działania publiczne, aktywność społeczna, organizacje pożytku publicznego, frekwencja wyborcza, perswazja,</p> <p>- przedstawia cechy dobrego obywatela,</p> <p>- uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym i podaje przykłady skutków ich łamania,</p> <p>- wyjaśnia na przykładzie, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie europejskim i światowym,</p> <p>- podaje przykłady organizacji pozarządowych i społecznych (od lokalnych stowarzyszeń do związków zawodowych i partii politycznych) i wyjaśnia ich znaczenie dla obywateli,</p> <p>- przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach krajowych i europejskich,</p> <p>- omawia wybrany tytuł,</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: strategię obywatelskiego działania, ruch wspólnotowy, pluralizm mediów, selektywność,</p> <p>- odwołując się do historycznych i współczesnych postaci wykazuje znaczenie postaw i cnót obywatelskich,</p> <p>- opracowuje – indywidualnie lub w zespole – projekt uczniowski dotyczący rozwiązania jednego z problemów społeczności szkolnej lub lokalnej i w miarę możliwości realizuje go,</p> <p>- przedstawia przykłady działania organizacji pozarządowych i społecznych (od lokalnych stowarzyszeń do związków zawodowych i partii politycznych),</p> <p>- krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze,</p> <p>- wskazuje, czym powinien kierować się obywatel podejmując decyzje wyborcze,</p> <p>- proponuje działania,</p>	<p>- wymienia najważniejsze związki zawodowe w Polsce, przedstawia cele i formy działania oraz podaje przykłady ich działalności,</p> <p>- wymienia najważniejsze partie polityczne działające w Polsce, przedstawia główne założenia ich programów.</p>

	<p>obywateli w życiu publicznym,</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi wyjaśnić, co to jest stowarzyszenie oraz kto i po co może je założyć, - nie potrafi podać podstawowych zadań i form działania związków zawodowych, - nie zna procedury głosowania w wyborach powszechnych, - nie potrafi wyszukać w mediach wiadomości na wskazany temat, - nie potrafi określić roli opinii publicznej w państwie demokratycznym, - nie potrafi odczytać wyników wybranego sondażu, - nie potrafi omówić funkcji i znaczenia środków masowego przekazu. 	<p>w wyborach powszechnych,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat, - określa rolę opinii publicznej w państwie demokratycznym, - odczytuje wyniki wybranego sondażu, - omawia funkcje i znaczenie środków masowego przekazu. 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia zasady demokratycznych wyborów, - interpretuje wyniki wybranych sondaży, - charakteryzuje prasę, telewizję, Internet, radio jako środki masowej komunikacji, - wyszukuje i porównuje konkretne informacje przedstawione w różnych mediach. 	<p>stację lub portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy, - charakteryzuje specyfikę przekazu zawartego w reklamie, wskazuje techniki perswazyjne. 	<p>których celem jest zwiększenie frekwencji wyborczej,</p> <ul style="list-style-type: none"> - krytycznie analizuje przekaz reklamowy, - wyjaśnia, skąd bierze się stronniczość i selektywność przekazu oraz jak się przed nią bronić. 	
<p>6. Naród i Patriotyzm</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: państwo, naród, narodowość, obywatelstwo, emigracja, mniejszość narodowa, tolerancja, uchodźcy, dyskryminacja, Patriotyzm, nacjonalizm, Holocaust, getto, antysemityzm, - nie wyjaśnia, co dla niego znaczy być Polakiem (lub członkiem innej grupy narodowej), - nie podaje przykładów 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: państwo, naród, narodowość, obywatelstwo, emigracja, mniejszość narodowa, tolerancja, uchodźcy, dyskryminacja, patriotyzm, nacjonalizm, Holocaust, getto, antysemityzm, - wyjaśnia, co dla niego znaczy być Polakiem (lub członkiem innej grupy narodowej), - podaje przykłady mniejszości narodowych żyjących obecnie w Polsce, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: tożsamość narodowa, państwo wielonarodowe, Polonia, stereotyp, mniejszość etniczna, szowinizm, tradycje regionalne, ludobójstwo, - wskazuje różnice między obywatelstwem a narodowością, - wyjaśnia, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja, - wymienia mniejszości etniczne żyjące obecnie 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: kosmopolityzm, patriotyzm lokalny, kultura masowa, zbrodnie przeciw ludzkości, - wymienia grupy imigrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce, - wymienia przykłady podtrzymywania przez środowiska polonijne więzi z ojczyzną, - porównuje – na podstawie więzi 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: dialekt, sprawiedliwi wśród narodów świata, - wymienia prawa przysługujące mniejszościom narodowym, - na podstawie samodzielnie zebranych materiałów charakteryzuje wybraną mniejszość narodową lub etniczną (jej historię, kulturę, obecną sytuację), - wyjaśnia, odwołując się 	<ul style="list-style-type: none"> - podaje i omawia przykłady zbrodni przeciw ludzkości dokonanych w XX i XXI wieku.

	<p>mniejszości narodowych żyjących obecnie w Polsce,</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie wyjaśnia, czym dzisiaj jest i powinien być patriotyzm, - nie przedstawia losu Żydów podczas II wojny światowej. 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, czym dzisiaj jest i powinien być patriotyzm, - przedstawia los Żydów podczas II wojny światowej. 	<p>w Polsce,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazuje źródła stereotypów narodowych, - wyjaśnia, co to jest Polonia i wskazuje miejsca jej największych skupisk na świecie, - podaje przykłady postaw patriotycznych we współczesnym świecie, - zna przyczyny Holocaustu. 	<p>odczuwanych przez siebie</p> <ul style="list-style-type: none"> - znaczenie dla ludzi wielkiej i małej ojczyzny, - porównuje patriotyzm z nacjonalizmem i szowinizmem, - wskazuje, na przykładzie Holocaustu, konsekwencje skrajnego nacjonalizmu. 	<p>do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami,</p> <ul style="list-style-type: none"> - uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej, - wskazuje, na przykładzie zbrodni przeciw ludzkości, konsekwencje skrajnego nacjonalizmu. 	
--	---	---	--	--	---	--

<p>7. Ustrój Demokratyczny w Polsce</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: konstytucja, referendum konstytucyjne, Trybunał Konstytucyjny, demokratyczne państwo prawa, zasada godności człowieka, podział władzy, prawo, rządy prawa, ustawa, partia polityczna, kampania wyborcza, program wyborczy; - nie wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najważniejszym aktem prawnym w RP; - nie zna żadnego prawa zapisanego w Konstytucji RP; - nie wymienia zasad demokratycznych wyborów. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: konstytucja, referendum konstytucyjne, Trybunał Konstytucyjny, demokratyczne państwo prawa, zasada godności człowieka, podział władzy, prawo, rządy prawa, ustawa, partia polityczna, kampania wyborcza, program wyborczy; - wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najważniejszym aktem prawnym w RP; - zna przynajmniej jedno prawo zapisane w Konstytucji RP; - wymienia zasady demokratycznych wyborów. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: ustawa zasadnicza, zasady ustrojowe, suwerenność, władza: ustawodawcza, wykonawcza, sędziowska, norma prawna, prawa i wolności, rozporządzenie, prawica, lewica, centrum, korupcja; - wie, jakie znaczenie dla państwa i obywateli ma konstytucja; - zna procedury uchwalania konstytucji; - wie, na czym polega podział władzy w Polsce; - omawia, jak w Polsce wybiera się prezydenta oraz parlament; - wymienia partie polityczne obecne w Sejmie; - charakteryzuje zasady demokratycznych wyborów. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: konstytucjonalizm, skarga konstytucyjna, konkordat, pluralizm, władza uprawniona i nieuprawniona, system jednopartyjny, system dwupartyjny, system wielopartyjny, patologie życia publicznego, - wymienia najważniejsze zasady ustroju Polski: suwerenność narodu, podział władzy, rządy prawa, pluralizm; - tłumaczy, co to jest norma prawna i czym różni się od innego rodzaju norm; - tłumaczy, jakie zasady obowiązują przy tworzeniu i egzekwowaniu prawa; - wie, jakie prawa 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: preambuła, - omawia, na podstawie Konstytucji RP, podstawowe prawa i wolności w niej zapisane; - omawia najważniejsze zasady ustroju Polski (suwerenność narodu, podział władzy, rządy prawa, pluralizm); - wyjaśnia, w czym przejawia się pluralizm polityczny; - wyszukuje w środkach masowego przekazu i analizuje przykład patologii życia publicznego w Polsce; - wyjaśnia, co to jest system dwupartyjny i wielopartyjny, wskazuje różnice między nimi oraz podaje przykłady państw, 	<ul style="list-style-type: none"> - prezentuje postać Monteskiusza i analizuje fragment jego dzieła „O duchu praw”; - wymienia dokumenty, które zawierają przepisy prawne obowiązujące w szkole.
--	--	--	---	--	--	---

					<p>i wolności gwarantuje Konstytucja RP;</p> <p>- wskazuje partie, które w obecnym Sejmie tworzą koalicję rządzącą oraz te, które pozostają w opozycji.</p>	<p>w których funkcjonuje każdy z tych systemów.</p>	
8. Parla- ment Prezy- dent Rząd i Sądy	<p>- nie rozumie pojęć: wybory powszechne, bezpośrednie, tajne, równe, wystąpienie sejmowe, marszałek sejmu (senatu), ustawa, projekt ustawy, Trybunał Konstytucyjny, prezydent, głowa państwa, rząd, premier, administracja rządowa, urząd, urzędnik, sądy powszechne;</p> <p>- nie wymienia, jakie organy sprawują władzę w Polsce;</p> <p>- nie zna sposobu powoływania polskiego parlamentu;</p> <p>- nie wyjaśnia, jak wybierany jest Prezydent RP;</p> <p>- nie wymienia żadnego uprawnienia Prezydenta RP;</p> <p>- nie wie, kto jest aktualnie Prezydentem RP;</p> <p>- nie podaje imienia i nazwiska aktualnie urzędującego premiera.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: wybory powszechne, bezpośrednie, tajne, równe, wystąpienie sejmowe, marszałek sejmu (senatu), ustawa, projekt ustawy, Trybunał Konstytucyjny, prezydent, głowa państwa, rząd, premier, administracja rządowa, urząd, urzędnik, sądy powszechne;</p> <p>- wymienia, jakie organy sprawują władzę w Polsce;</p> <p>- zna sposób powoływania polskiego parlamentu;</p> <p>- wyjaśnia, jak wybierany jest Prezydent RP;</p> <p>- wymienia przynajmniej jedno uprawnienie Prezydenta RP;</p> <p>- wie, kto jest aktualnie Prezydentem RP;</p> <p>- podaje imię i nazwisko aktualnie urzędującego premiera.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: ordynacja wyborcza, koalicja, opozycja, kadencja, inicjatywa ustawodawcza, weto prezydenckie, rada ministrów, władza wykonawcza, administracja: publiczna, samorządowa, organ, niezawisłość, rzecznik praw obywatelskich;</p> <p>- wyjaśnia, jakie organy sprawują władzę w Polsce;</p> <p>- przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu;</p> <p>- przedstawia najważniejsze uprawnienia Prezydenta RP;</p> <p>- wyjaśnia, jak powoływany jest rząd RP;</p> <p>- wymienia zadania administracji rządowej;</p> <p>- wymienia organy stojące na straży prawa w RP;</p> <p>- podaje przykłady spraw, którymi się zajmują sądy w Polsce.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: debata sejmowa, immunitet, komisja sejmowa lub senacka, bezwzględna większość głosów, projekt obywatelski, system parlamentarny, prezydencki, mieszany, decyzja administracyjna i samorządowa, służba cywilna, dwuinstancyjność, praworządność,</p> <p>- sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad;</p> <p>- wyjaśnia, jak powstają w Polsce ustawy;</p> <p>- przedstawia najważniejsze zadania Prezydenta RP;</p> <p>- wymienia najważniejsze zadania rządu;</p> <p>- podaje przykłady działań administracji rządowej;</p> <p>- określa zadania organów sądowiczych RP;</p> <p>- wyjaśnia zasady niezawisłości i dwuinstancyjności sądów powszechnych;</p> <p>- wyjaśnia, czym zajmuje się Trybunał Konstitu-</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: interpelacja, wotum nieufności, kworum, kasacja;</p> <p>- przygotowuje i prezentuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie;</p> <p>- wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego Prezydenta RP;</p> <p>- przedstawia zadania wybranych ministerstw;</p> <p>- wyszukuje nazwiska ministrów;</p> <p>- odróżnia system prezydencki od parlamentarnego; wskazuje ich cechy charakterystyczne;</p> <p>- wyjaśnia, co to jest służba cywilna i jakimi zasadami powinien kierować się urzędnik państwowy;</p> <p>- wyjaśnia, w jaki sposób Trybunał Konstytucyjny kontroluje zgodność prawa z konstytucją.</p>	<p>- wyjaśnia sposób odwołania od decyzji administracyjnej;</p> <p>- wyjaśnia, czym zajmuje się NIK i Rzecznik Praw Dziecka.</p>	

	<p>9. Człowiek w Gospodarce Rynkowej</p>	<p>- nie rozumie pojęć: potrzeby ekonomiczne, praca, organizacja pracy, harmonogram, efekty, gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, rynek, konkurencja, podaż, popyt, zysk, własność prywatna, inflacja, pieniądź kruszcowy, papierowy, bezgotówkowy, bank, depozyt, lokata, giełda papierów wartościowych; kryzys, bezrobocie, budżet państwa, podatki: PIT, VAT, CIT; produkt krajowy brutto, gospodarstwo domowe, dochody, wydatki, budżet, kredyt, oszczędności, prawa konsumenta, reklamacja, gwarancja, działalność gospodarcza, spółka, koszty, przychody, dochody, majątek przedsiębiorstwa, kariera zawodowa, rynek pracy, liceum profilowane, bezrobocie, doradztwo zawodowe, umowa o pracę, pensja, ubezpieczenie emerytalne, rentowe i zdrowotne, umiejętność rozwiązywania problemów, CV, list motywacyjny, szara strefa, piractwo komputerowe, prawa autorskie, korupcja;</p> <p>- nie potrafi wyjaśnić, na przykładach z życia</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: potrzeby ekonomiczne, praca, organizacja pracy, harmonogram, efekty; gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, rynek, konkurencja, podaż, popyt, zysk, własność prywatna, inflacja, pieniądź kruszcowy, papierowy, bezgotówkowy, bank, depozyt, lokata, giełda papierów wartościowych; kryzys, bezrobocie, budżet państwa, podatki: PIT, VAT, CIT; produkt krajowy brutto, gospodarstwo domowe, dochody, wydatki, budżet, kredyt, oszczędności, prawa konsumenta, reklamacja, gwarancja, działalność gospodarcza, spółka, koszty, przychody, dochody, majątek przedsiębiorstwa, kariera zawodowa, rynek pracy, liceum profilowane, bezrobocie, doradztwo zawodowe, umowa o pracę, pensja, ubezpieczenie emerytalne, rentowe i zdrowotne, umiejętność rozwiązywania problemów, CV, list motywacyjny, szara strefa, piractwo komputerowe, prawa autorskie, korupcja;</p> <p>- potrafi wyjaśnić, na przykładach z życia własnej rodziny, w jaki sposób</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: przedsiębiorczość, podmioty gospodarcze, zasoby, racjonalne gospodarowanie, czynniki wytwórcze, gospodarka rynkowa, gospodarka centralnie sterowana, bank centralny, bank komercyjny, akcje, obligacje, deficyt budżetowy, wzrost gospodarczy, nadwyżka budżetowa, spółka z o.o., jawna, partnerska, komandytowa, akcyjna, biznesplan, umowa – zlecenie, umowa o dzieło, drugi obieg gospodarczy, uznanie autorstwa;</p> <p>- wyjaśnia na przykładach z życia własnej rodziny, miejscowości i całego kraju, w jaki sposób praca i przedsiębiorczość pomagają w zaspokajaniu potrzeb ekonomicznych;</p> <p>- przedstawia podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo);</p> <p>- wyjaśnia, skąd biorą się ceny towarów;</p> <p>- wyjaśnia, jakie czynniki wpływają na popyt i podaż;</p> <p>- wyjaśnia, na czym polega wolna konkurencja na rynku oraz dlaczego w praktyce często jest ona niedoskonała;</p> <p>- wie, kiedy pierwsze pieniądze pojawiły się w Polsce;</p> <p>- wyjaśnia, jakie są skutki inflacji;</p> <p>- wymienia najważniejsze</p>	<p>cyjny i Trybunał Stanu.</p> <p>- rozumie i posługuje się pojęciami: obieg okrężny, rzadkość dóbr, cena równowagi, monopol, fundusz inwestycyjny, produkt narodowy brutto, dochód narodowy, recesja, marketing, taniemy, społeczna odpowiedzialność biznesu;</p> <p>- stosuje w praktyce podstawowe zasady organizacji pracy (ustalenie celu, planowanie, podział zadań, harmonogram, ocena efektów);</p> <p>- przedstawia cechy i umiejętności człowieka przedsiębiorczego;</p> <p>- przedstawia związki między podmiotami gospodarczymi;</p> <p>- podaje przykłady racjonalnego i nieracjonalnego gospodarowania;</p> <p>- wyjaśnia działanie prawa popytu i podaży oraz ceny jako regulatora rynku;</p> <p>- wie, gdzie i kiedy na świecie pojawiły się pierwsze monety;</p> <p>- przedstawia na przykładach funkcje i formy pieniądza w gospodarce rynkowej;</p> <p>- wyjaśnia, czym zajmują się: bank centralny, banki komercyjne, giełda</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: koszt alternatywny, oligopol, hossa, bessa, licencja CC;</p> <p>- zna podział potrzeb według Masłowa;</p> <p>- stosuje zasady racjonalnego gospodarowania własnymi zasobami i organizacji pracy;</p> <p>- wyjaśnia, na czym polegają praktyki monopolistyczne;</p> <p>- charakteryzuje gospodarkę rynkową (prywatna własność, swoboda gospodarowania, konkurencja, dążenie do zysku, przedsiębiorczość);</p> <p>- analizuje rynek wybranego produktu lub usługi;</p> <p>- wyszukuje i zestawia ze sobą oferty różnych banków (konta, lokaty, kredyty, fundusze inwestycyjne);</p> <p>- przedstawia cele polityki gospodarczej państwa polskiego;</p> <p>- uzasadnia, dlaczego gospodarka współczesnego państwa nie może funkcjonować bez podatków;</p> <p>- ocenia szanse wzrostu polskiej gospodarki oraz nadrobienia dystansu, jaki dzieli nasz kraj od najbogatszych krajów świata;</p> <p>- przygotowuje budżet</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: komunikatywność, kreatywność, kompetencje kluczowe;</p> <p>- prezentuje historię banków;</p> <p>- zakłada małą wirtualną firmę; sporządza jej biznesplan i przeprowadza analizę finansową swojego przedsięwzięcia.</p>
--	---	---	--	--	--	---	--

	<p>własnej rodziny, w jaki sposób praca pomaga w zaspokojeniu potrzeb ekonomicznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi wymienić żadnego z czynników kształtującego cenę; - nie potrafi podać żadnego skutku inflacji; - nie potrafi wyjaśnić na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; - nie potrafi wymienić głównych dochodów i wydatków gospodarstwa domowego; - nie potrafi wymienić żadnego prawa konsumentów; - nie potrafi wymienić przynajmniej jednego rodzaju spółki; - nie rozpoznaje własnych preferencji i predyspozycji dotyczących dalszego kształcenia się; - nie potrafi zaplanować dalszej edukacji (w tym wyboru szkoły ponadgimnazjalnej); - nie potrafi sporządzić życiorysu i listu motywacyjnego; - nie potrafi podać żadnej zasady etycznej, którą powinni kierować się pracownicy; - nie potrafi podać żadnej zasady etycznej, którą powinni kierować się pracodawcy. 	<p>praca pomaga w zaspokojeniu potrzeb ekonomicznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafi wymienić przynajmniej jeden z czynników kształtujących cenę; - potrafi podać przynajmniej jeden skutek inflacji; - potrafi wyjaśnić na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; - potrafi wymienić główne dochody i wydatki gospodarstwa domowego; - potrafi wymienić przynajmniej jedno prawo konsumentów; - potrafi wymienić przynajmniej jeden rodzaj spółki; - rozpoznaje własne preferencje i predyspozycje dotyczących dalszego kształcenia się; - potrafi zaplanować edukację (w tym wybór szkoły ponadgimnazjalnej); - potrafi sporządzić życiorys i list motywacyjny; - potrafi podać przynajmniej jedną zasadę etyczną, którą powinni kierować się pracownicy; - potrafi podać przynajmniej jedną zasadę etyczną, którą powinni kierować się pracodawcy. 	<p>dochody i wydatki państwa;</p> <ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje główne podatki w Polsce: PIT, VAT, CIT; - oblicza wysokość podatku PIT na konkretnych danych; - wyjaśnia, jakie czynniki sprawiają, że gospodarka rozwija się lub przeżywa kryzys; - układa budżet gospodarstwa domowego; - wyjaśnia, jakie prawa mają konsumenci i jak mogą ich dochodzić; - wymienia rodzaje spółek; - wyjaśnia, co jest potrzebne do prowadzenia własnej działalności gospodarczej; - wyszukuje informacje o możliwościach zatrudnienia na lokalnym, regionalnym i krajowym rynku pracy (urzędy pracy, ogłoszenia, Internet); - przedstawia główne prawa i obowiązki pracownika; - wyjaśnia, czemu służą ubezpieczenia społeczne i zdrowotne; - przedstawia zasady etyczne, którymi powinni kierować się pracownicy i pracodawcy; - podaje przykłady zjawisk z szarej strefy w gospodarce; - wyjaśnia mechanizm korupcji. 	<p>papierów wartościowych;</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie i inwestowanie; - wyjaśnia, w jaki sposób jest finansowany deficyt budżetowy; - interpretuje dane statystyczne dotyczące PKB, wzrostu gospodarczego, inflacji i recesji; - wskazuje możliwości zrównoważenia budżetu gospodarstwa domowego; - omawia sposoby oszczędzania i inwestowania; - charakteryzuje rodzaje spółek; - wyjaśnia, na czym polega prowadzenie indywidualnej działalności gospodarczej; - wskazuje główne elementy działań marketingowych (produkt, cena, miejsce, promocja); - wskazuje główne przyczyny bezrobocia w swojej miejscowości, regionie i Polsce; - wyjaśnia, na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu; - tłumaczy, skąd się bierze szara strefa w gospodarce oraz wskazuje jej zagrożenia dla gospodarki. 	<p>konkretnego przedsięwzięcia z życia ucznia, klasy, szkoły; rozważa wydatki oraz wskazuje źródła ich finansowania;</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, jak działa przedsiębiorstwo i oblicza na prostym przykładzie przychód, koszty, dochód i zysk; - wyjaśnia na przykładach znaczenie działań marketingowych dla przedsiębiorstwa i konsumentów; - ocenia skutki bezrobocia dla swojej miejscowości, regionu i Polski; - ocenia zjawiska z szarej strefy gospodarki; - ocenia skutki korupcji dla gospodarki. 		
1	Polska	- nie rozumie pojęć:	- rozumie i posługuje się	- rozumie i posługuje się	- rozumie i posługuje się	- rozumie i posługuje się	- uzasadnia na

0.	w Świecie	suwerenność, polityka zagraniczna, integracja europejska, bezpieczeństwo wojskowe, sojusz, sojusz obronny, armia zawodowa, misja pokojowa; - nie potrafi wyjaśnić, kto w Polsce prowadzi polityką zagraniczną; - nie zna daty przyjęcia Polski do NATO; - nie potrafi wyjaśnić, jakie znaczenie ma członkostwo w NATO dla bezpieczeństwa Polski; - nie potrafi wymienić żadnej misji pokojowej, w której brała lub bierze udział Polska.	pojęciami: suwerenność, polityka zagraniczna, integracja europejska, bezpieczeństwo wojskowe, sojusz, sojusz obronny, armia zawodowa, misja pokojowa; - potrafi wyjaśnić, kto w Polsce prowadzi polityką zagraniczną; - zna datę przyjęcia Polski do NATO; - potrafi wyjaśnić, jakie znaczenie ma członkostwo w NATO dla bezpieczeństwa Polski; - potrafi wymienić przynajmniej jedną misję pokojową, w której brała lub bierze udział Polska.	pojęciami: polityka regionalna i sąsiedzka, ambasador, konsul, polityka obronna; - wyjaśnia, czym jest suwerenność i pokazuje na przykładach, jak współcześnie jest ona ograniczana; - wyjaśnia, czym zajmują się ambasady i konsulaty; - wymienia cele NATO; - prezentuje udział Polski w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych.	pojęciami: system bezpieczeństwa; - wymienia europejskie i międzynarodowe organizacje, do których należy Polska; - przedstawia relacje Polski z wybranym państwem na podstawie samodzielnie zebranych informacji; -charakteryzuje cele i sposoby działania NATO; - omawia genezę i rozwój NATO; - charakteryzuje politykę obronną Polski.	pojęciami: kontrola cywilna nad armią; - charakteryzuje miejsce Polski we współczesnym świecie; - przedstawia najważniejsze kierunki polskiej polityki zagranicznej (stosunki z państwami UE i USA, relacje z sąsiadami); - przedstawia strukturę władz NATO; - charakteryzuje członkostwo Polski w NATO.	przykładach znaczenie i potrzebę współpracy Polski z innymi państwami.
1 1	Polska w UE	- nie rozumie pojęć: integracja europejska, traktat, ratyfikacja, obywatelstwo unijne, instytucje UE, budżet UE, region, referendum, fundusze europejskie, unijne programy młodzieżowe; - nie potrafi podać podstawowych celów Unii Europejskiej; - nie potrafi wymienić i wskazać na mapie przynajmniej 10 państw należących do UE; - nie potrafi wymienić najważniejszych instytucji UE (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Trybunał Europejski, Trybunał	- rozumie i posługuje się pojęciami: integracja europejska, traktat, ratyfikacja, obywatelstwo unijne, instytucje UE, budżet UE, region, referendum, fundusze europejskie, unijne programy młodzieżowe; - potrafi podać podstawowe cele Unii Europejskiej; - potrafi wymienić i wskazać na mapie przynajmniej 10 państw należących do UE; - potrafi wymienić najważniejsze instytucje UE (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości UE);	- rozumie i posługuje się pojęciami: unia gospodarcza, unia walutowa, perspektywa finansowa, polityka rolna, traktat akcesyjny, inwestycje strukturalne; - omawia genezę Unii Europejskiej; - przedstawia cele UE; - wymienia uprawnienia obywateli UE; - wskazuje na mapie członków UE; - wyjaśnia, czym zajmują się najważniejsze instytucje UE (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości UE); - wyjaśnia, skąd pochodzą środki finansowe w budżecie unijnym i na co są przeznaczone	- rozumie i posługuje się pojęciami: zasada solidarności, zasada pomocniczości, polityka regionalna, euroregion, kapitał ludzki; -przedstawia etapy integracji europejskiej (traktaty rzymskie, traktaty z Maastricht, Nicei, Lizbony); - wymienia cztery zasady obowiązujące na wspólnym rynku krajów należących do UE; - omawia, kto wchodzi w skład poszczególnych instytucji UE oraz w jaki sposób jest powoływany; - wyjaśnia, na czym polega wyrównywanie szans w UE; - przedstawia	- rozumie i posługuje się pojęciami: polityka spójności, screening, acquis communautaire; - wyjaśnia, jak w UE realizowane są zasady pomocniczości i solidarności; - prezentuje i uzasadnia swoją opinię na temat dalszej integracji i rozszerzania UE; - omawia politykę regionalną UE; - wymienia kilka euroregionów, do których należą polskie gminy i miasta oraz wskazuje je na mapie; - omawia najważniejsze postanowienia traktatu akcesyjnego; - podaje datę i znaczenie	- wyjaśnia znaczenie strefy Schengen; wskazuje, które kraje, należące do UE, do niej nie przystąpiły; - pisze esej „, Jak Ty widzisz swoją przyszłość w zjednoczonej Europie – Twoje nadzieje i obawy”.

		<p>Sprawiedliwości UE);</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi podać daty referendum unijnego w Polsce; - nie potrafi podać daty przystąpienia Polski do UE; - nie potrafi wymienić praw Polski jako pełnoprawnego członka UE; - nie potrafi wymienić żadnego prawa, ani żadnego obowiązku wynikającego z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> - potrafi podać datę referendum unijnego w Polsce; - potrafi podać datę przystąpienia Polski do UE; - potrafi wymienić prawa Polski jako pełnoprawnego członka UE; - potrafi wymienić przynajmniej jedno prawo i przynajmniej jeden obowiązek wynikający z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej. 	<p>czane;</p> <ul style="list-style-type: none"> - przedstawia prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej; - przedstawia korzyści płynące dla młodych Polaków z członkostwa w UE. 	<p>najważniejsze postanowienia traktatu akcesyjnego;</p> <ul style="list-style-type: none"> - prezentuje proces starań Polski o przyjęcie do UE; - wyszukuje informacje na temat korzystania ze środków unijnych przez polskich obywateli, przedsiębiorstwa i instytucje. 	<p>szczytu w Kopenhadze;</p> <ul style="list-style-type: none"> - formułuje i uzasadnia własne zdanie na temat korzyści, jakie niesie ze sobą członkostwo w Unii Europejskiej, odwołując się do przykładów z własnego otoczenia i całego kraju. 	
1 2	<p>Jeden Świat- Wiele Problemów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: ONZ, sekretarz generalny, organizacja międzynarodowa, misja pokojowa, uchodźcy, ubóstwo, kolonizacja, pomoc humanitarna, globalna Północ, globalne Południe, konflikt międzynarodowy, ludobójstwo, terroryzm, interwencja zbrojna, globalizacja; - nie podaje daty utworzenia ONZ; - nie potrafi wyjaśnić, czym zajmuje się ONZ; - nie potrafi podać żadnego przykładu pomocy humanitarnej; - nie potrafi podać nazwy żadnej polskiej organizacji, która niesie pomoc humanitarną mieszkańcom ubogich krajów; - nie potrafi wskazać na 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: ONZ, sekretarz generalny, organizacja międzynarodowa, misja pokojowa, uchodźcy, ubóstwo, kolonizacja, pomoc humanitarna, globalna Północ, globalne Południe, konflikt międzynarodowy, ludobójstwo, terroryzm, interwencja zbrojna, globalizacja; - podaje datę utworzenia ONZ; - potrafi wyjaśnić, czym zajmuje się ONZ; - potrafi podać przynajmniej jeden przykład pomocy humanitarnej; - potrafi podać nazwę przynajmniej jednej polskiej organizacji, która niesie pomoc humanitarną mieszkańcom ubogich krajów; - potrafi wskazać na mapie 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: Rada Bezpieczeństwa, sankcje, współpraca rozwojowa, problemy globalne, kultura masowa; - przedstawia genezę ONZ; - wyjaśnia, czym zajmują się najważniejsze organy ONZ: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny; - wymienia nazwy dwóch najważniejszych aktów międzynarodowych przyjętych w ramach ONZ; - przedstawia sytuację uchodźców w Polsce; - porównuje sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy; - wyjaśnia, co to jest pomoc humanitarna, podaje jej przykłady i uzasadnia jej potrzebę; - przedstawia sytuację dzieci na świecie; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: rezolucja, mediacja międzynarodowa, globalne współzależności; - wyjaśnia, czym zajmują się wybrane organizacje międzynarodowe działające przy ONZ: WHO, UNESCO, UNICEF, Międzynarodowa Organizacja Pracy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, FAO; - wymienia daty podpisania dwóch najważniejszych aktów międzynarodowych przyjętych w ramach ONZ; - wyjaśnia, na czym polega współzależność „bogatej Północy” i „biednego Południa”; - podaje konkretny przykład; - wymienia przykłady polskich organizacji 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: fundamentalizm; - ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie; - wyjaśnia, na czym polega pomoc uchodźcom w ramach ONZ; - określa, w jaki sposób wspólnota międzynarodowa może pomagać i pomaga krajom ubogim i gospodarczo zacofanym; - prezentuje polskie organizacje pozarządowe, które niosą pomoc humanitarną lub rozwojową mieszkańcom krajów ubogich; - uzasadnia, dlaczego działanie na rzecz pokoju i bezpieczeństwa jest podstawowym zadaniem wspólnoty międzynarodowej, opierając się na 	<ul style="list-style-type: none"> - wie, kim jest Osama ben Laden; - omawia przyczyny, przebieg i skutki konfliktów w Palestynie, Kaszmirze, Czeczenii, Kurdystanie, Demokratycznej Republice Konga, Irlandii Północnej.

	<p>mapie żadnego miejsca konfliktu międzynarodowego;</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi podać żadnej przyczyny konfliktów międzynarodowych; - nie potrafi omówić, na czym polega pomoc ofiarom konfliktów; - nie potrafi podać żadnego pozytywnego i negatywnego skutku globalizacji. 	<p>jedno miejsce konfliktu międzynarodowego;</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafi podać przynajmniej jedną przyczynę konfliktów międzynarodowych; - potrafi omówić, na czym polega pomoc ofiarom konfliktów; - potrafi podać przynajmniej jeden pozytywny i jeden negatywny skutek globalizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; - wymienia najważniejsze przyczyny konfliktów; - wyjaśnia, co to jest terroryzm i w jaki sposób próbuje się go zwalczać; - wyjaśnia, jak nasze codzienne zachowania mogą wpływać na życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy); - omawia, na czym polegają globalne problemy. 	<p>pozarządowych, które niosą pomoc humanitarną lub rozwojową mieszkańcom krajów ubogich;</p> <ul style="list-style-type: none"> - omawia przebieg wybranego konfliktu oraz proponuje własny sposób na jego rozwiązanie; - wyjaśnia, w jaki sposób można przeciwdziałać konfliktom; - wyjaśnia, jakie są źródła terroryzmu; - analizuje pozytywne i negatywne skutki globalizacji. 	<p>aktualnych przykładach międzynarodowych konfliktów;</p> <ul style="list-style-type: none"> - przedstawia organizacje terrorystyczne na świecie i podaje przykłady ich działań; - wyjaśnia, odwołując się do przykładów, na czym polega globalizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki; - ocenia skutki globalizacji. 	
--	--	---	--	--	--	--

WYMAGANIA PROGRAMOWE NA OCENĘ SZKOLNĄ Z DOSTOSOWANIEM WYMAGAŃ (OPINIA PPP)

UCZEŃ NA OCENĘ:

L p	Dział	Niedostateczną	Dopuszczającą	Dostateczną	Dobłą	Bardzo dobrą
1.	Podstawowe Umiejętności Obywatelskie	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: : informacja, reklama, przemówienie, współpraca, grupa społeczna, mniejszość, większość, głosowanie, warianty, interesy, - potrafi podać przykłady źródeł informacji, - nie zna zasad 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: informacja, reklama, przemówienie, współpraca, grupa społeczna, mniejszość, większość, głosowanie, warianty, interesy, - potrafi podać przykłady źródeł informacji, - zna zasady komunikowania się 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: prezentacja , fakt, opinia, argumentacja, kontrargument, gestykulacja, nadawca, odbiorca, skuteczna komunikacja, lider, konsensus, komunikacja, weto, negocjacje, negocjator, kompromis, - zna zasady dobrej dyskusji, - omawia zasady współpracy 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami, propaganda, relacja, siła przekonywania, mediacje, mediator, grupa formalna, grupa nieformalna, grupa pierwotna, grupa wtórna, grupa zadaniowa, analiza, - wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: manipulacja, polemika , bierze konstruktywny udział w dyskusji, - wskazuje sytuacje związane z życiem publicznym wymagające podjęcia decyzji, określa różne warianty rozwiązań

		<p>komunikowania się i współpracy w grupie, - nie potrafi podać przykładów grup społecznych, -nie potrafi podać przykładów sytuacji wymagających podjęcia decyzji, - nie zna sposobów podejmowania decyzji w sprawie grupy,</p>	<p>i współpracy w grupie, - podaje przykłady grup społecznych, - podaje przykłady sytuacji wymagających podjęcia decyzji, - zna sposoby podejmowania decyzji w sprawie grupy,</p>	<p>w grupie, - wskazuje rodzaje grup i role grupowe, - opisuje i stosuje podstawowe sposoby podejmowania decyzji w sprawach grupy, - przedstawia i stosuje podstawowe sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie. - potrafi przeciwstawić się grupie w sytuacji, gdy nie chce zaaprobować konkretnych zachowań lub decyzji - zna sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie i między grupami</p>	<p>komentarzy, - omawia rodzaje grup społecznych, - przedstawia kilka zasad pozyskiwania sojuszników, - rozpoznaje stanowiska stron konfliktu. - potrafi określić, z jakich źródeł informacji w konkretnych sytuacjach należy korzystać,</p>	
2. Człowiek w Społeczeństwie	<p>- nie rozumie pojęć: jednostka, zbiorowość, rodzina, norma, zaufanie, tolerancja, odpowiedzialność, obowiązek, rola społeczna, samorząd uczniowski, statut szkoły, prawa ucznia, obowiązki ucznia, kandydat, współpraca, rywalizacja, warstwa społeczna, klasa społeczna, - nie zna funkcji rodziny, - nie potrafi podać przykładów ról społecznych, - nie potrafi podać przykładów zbiorowości, społeczności i wspólnot, - nie potrafi podać</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: jednostka, zbiorowość, rodzina, norma, zaufanie, tolerancja, odpowiedzialność, obowiązek, rola społeczna, samorząd uczniowski, statut szkoły, prawa ucznia, obowiązki ucznia, kandydat, współpraca, rywalizacja, warstwa społeczna, klasa społeczna, - zna funkcje rodziny, - podaje przykłady ról społecznych, - podaje przykłady zbiorowości, społeczności i wspólnot, - podaje przykłady norm, - wie, na czym polega odpowiedzialność, - podaje przykłady praw i obowiązków ucznia, - przedstawia wybrane</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: wspólnota, społeczeństwo, normy społeczne, normy etyczne, normy religijne, wzajemność, ordynacja wyborcza, - rozpoznaje role społeczne, w jakich występuje, oraz związane z nimi oczekiwania, - charakteryzuje rodzinę i grupę rówieśniczą jako małe grupy, - wyjaśnia, jaką rolę w ludzkim życiu odgrywają więzi społeczne, - wymienia rodzaje norm, - wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia, - zna sposób wyboru władz samorządu uczniowskiego, - omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków, - podaje przykłady źródeł</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: pokrewieństwo, powinowactwo, więź społeczna, regulamin samorządu uczniowskiego, awans społeczny, rozwrstwienie - charakteryzuje współczesny model rodziny, - podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się nietolerancji, - wyjaśnia znaczenie wzajemności i zaufania w relacjach międzyludzkich, - rozpoznaje sytuacje łamania norm, - podaje przykłady działań samorządu uczniowskiego - charakteryzuje wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i style życia</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: funkcje społeczne, rada szkoły - zna cele i kompetencje samorządu uczniowskiego - charakteryzuje i interpretuje informacje dotyczące perspektyw życiowych młodych Polaków</p>	

		<p>przykładów norm, - nie wie, na czym polega odpowiedzialność, - nie potrafi podać przykładów praw i obowiązków ucznia, - nie potrafi przedstawić wybranych problemów młodych Polaków,</p>	<p>problemy młodych Polaków,</p>	<p>obowiązków</p>		
3. Samo- rząd Lokalny	<p>- nie rozumie pojęć: gmina, sąsiedztwo, powiat, województwo, starosta, wojewoda, samorząd, urząd gminy, urzędnik, decyzja, rada gmin, burmistrz, wójt, prezydent, radny, program wyborczy, prawo do informacji, wniosek, budżet gminy, - nie potrafi wyjaśnić, co to jest samorząd terytorialny, - nie potrafi podać informacji o swoim sąsiedztwie i nie potrafi zlokalizować je na mapie, - nie wie, za co jest odpowiedzialny samorząd gminy, - nie wie, co stanowi majątek gminy, - nie potrafi wymienić najważniejszych zadań samorządu gminnego, - nie potrafi opisać sposobu przeprowadzania wyborów do rad gmin, powiatów oraz sejmiku samorządowego,</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: gmina, własność komunalna, usługi komunalne, sąsiedztwo, powiat, województwo, starosta, wojewoda, samorząd, , urząd gminy, urzędnik, decyzja, rada gmin, burmistrz, wójt, sztab wyborczy prezydent, radny, program wyborczy, prawo do informacji, wniosek, budżet gminy, - wyjaśnia, co to jest samorząd terytorialny, - podaje informacje o swoim sąsiedztwie i potrafi zlokalizować je na mapie, - wymienia najważniejsze zadania samorządu gminnego, - wyjaśnia, co to jest budżet gminy oraz podaje przykłady dochodów i wydatków, - podaje przykładowy sposób wpływania na decyzje władz gminy.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: promocja, własność komunalna, usługi komunalne, rada powiatu, marszałek województwa, sejmik wojewódzki, zadania własne, zadania zlecone, zakład komunalny, sztab wyborczy, działalność gospodarcza, obowiązek meldunkowy, postanowienie, odwołanie, skarga, zażalenie, komisje rady gminy, komitet wyborczy, wybory samorządowe, kampania wyborcza, mandat, konflikt interesów, petycja, pikietka, demonstracja, wiec, rezerwa budżetowa, deficyt budżetowy, dochody i wydatki budżetowe, - opisuje cechy szczególne swojego regionu, jego walory i problemy, - podaje przykłady ponadgminnych władz samorządowych, - wymienia obowiązki urzędników wobec obywateli, - pisze podanie, krótki list oraz wypełnia proste formularze urzędowe, - podaje przykłady źródeł</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: społeczność lokalna, , frekwencja wyborcza, kompromis, publiczna debata, - wymienia najważniejsze wydarzenia i znane postaci z dziejów swojego regionu, - wyjaśnia, w jaki sposób są wybierane ponadgminne władze samorządowe, - wymienia kilka zadań zleconych gminy, - wie w jakim wydziale urzędu gminy załatwić daną sprawę, - zna zasady powstawania programów wyborczych, - przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach lokalnych, - przedstawia sposób wybierania i działania władz gminy, - przedstawia zadania sztabu wyborczego - podaje przykłady działania samorządów zawodowych i samorządów</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami zagospodarowanie przestrzenne organ stanowiący, organ wykonawczy ,uchwała budżetowa, - wyjaśnia, na czym polegają zasady pomocniczości i decentralizacji i podaje - zna zasady pracy radnych - przedstawia kompetencje poszczególnych komisji rady gminy - wymienia kilka przykładów zadań realizowanych przez władze własne gminy i wykazuje, jak to się odnosi do jego codziennego życia,</p>	

		<ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi wyjaśnić, co to jest budżet gminy oraz podać przykładów dochodów i wydatków, - nie potrafi podać przykładowego sposobu wpływania na decyzje władz gminy. 		<ul style="list-style-type: none"> konfliktów w gminie, - podaje sposoby wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, - wie, za co jest odpowiedzialny samorząd gminy - opisuje sposób przeprowadzania wyborów do rad gmin, powiatów oraz sejmiku samorządowego - wie, co stanowi majątek gminy, - zna organy władzy w gminie 	<ul style="list-style-type: none"> mieszkańców - opisuje, jak podejmowane są decyzje w sprawie budżetu gminy. 	
4	Zasady Demokracji	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: władza, państwo, demokracja, republika, prawa człowieka, prawa mniejszości, wolność słowa, podział władzy, wolność, cenzura, wolna elekcja, prawa wyborcze, równouprawnienie, tolerancja religijna, - nie potrafi wyjaśnić, czym są prawa człowieka, - nie potrafi wymienić podstawowych wartości demokratyczne, - nie potrafi podać przykładów rozwiązywania sytuacji konfliktowych w demokracji, - nie potrafi podać przykładów przełomowych momentów w dziejach demokracji, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: władza, państwo, demokracja, republika, prawa człowieka, prawa mniejszości, wolność słowa, podział władzy, wolność, cenzura, wolna elekcja, prawa wyborcze, równouprawnienie, tolerancja religijna, - wyjaśnia, czym są prawa człowieka, - wymienia podstawowe wartości demokratyczne, - podaje przykłady rozwiązywania sytuacji konfliktowych w demokracji, - podaje przykłady przełomowych momentów w dziejach demokracji, 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: autorytet, suwerenność, ustrój polityczny i ekonomiczny, dyktatura, totalitaryzm, demokracja bezpośrednia, demokracja przedstawicielska, wola mniejszości, rządy prawa, sądy i trybunały, wartości demokratyczne, demokracja parlamentarna, - tłumaczy, czym jest państwo i jakie są jego główne funkcje, - wyjaśnia, czym jest władza państwowa, - uzasadnia znaczenie praw człowieka we współczesnej demokracji, - wskazuje przykłady konfliktów wartości demokratycznych, - wymienia podstawowe cechy państwa - zna podstawowe odmiany demokracji 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: autorytaryzm, anarchia, demokracja konstytucyjna, demokracja wyborcza, pluralizm, konflikt wartości, demokracja szlachecka, instytucje demokratyczne, - wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym, - wyjaśnia, czym się różnią i jaką rolę odgrywają w życiu publicznym kompromis i konsensus, - zna typy ustrojów państwowych - wskazuje najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska), - wskazuje i ilustruje przykładami zalety i 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: forma rządu, przywileje stanowe - zna cechy charakterystyczne różnych typów ustrojów państwowych - wskazuje różnice między demokracją bezpośrednią i przedstawicielską oraz większością i konstytucyjną, - omawia najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska)

			- podaje przykłady osób, które wniosły wielki wkład do teorii i praktyki demokracji	słabości ustroju demokratycznego - wskazuje zalety i słabości ustroju demokratycznego		
5.	Aktywność Obywatelska	<p>- nie rozumie pojęć: nadanie obywatelstwa, obywatel, prawa obywatelskie, opozycja, życie publiczne, wybory, partia polityczna, stowarzyszenie, związek zawodowy, strajk, biernie i czynne prawo wyborcze, urna wyborcza, kandydat, ulotka wyborcza, opinia publiczna, badanie opinii publicznej, ankiet, reklama, informacja, wiarygodność,</p> <p>- nie potrafi wymienić głównych podmiotów życia publicznego – obywatele, zrzeszenia, media, politycy, partie, władza, biznes,</p> <p>- nie potrafi wymienić form uczestnictwa obywateli w życiu publicznym,</p> <p>- nie potrafi wyjaśnić, co to jest stowarzyszenie oraz kto i po co może je założyć,</p> <p>- nie potrafi podać podstawowych zadań i form działania związków zawodowych,</p> <p>- nie zna procedury głosowania w wyborach</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: nadanie obywatelstwa, obywatel, prawa obywatelskie, opozycja, życie publiczne, wybory, partia polityczna, stowarzyszenie, związek zawodowy, strajk, biernie i czynne prawo wyborcze, urna wyborcza, kandydat, ulotka wyborcza, opinia publiczna, badanie opinii publicznej, ankiet, reklama, informacja, wiarygodność,</p> <p>- wymienia główne podmioty życia publicznego – obywatele, zrzeszenia, media, politycy, partie, władza, biznes,</p> <p>- wymienia formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym,</p> <p>- wyjaśnia, co to jest stowarzyszenie oraz kto i po co może je założyć,</p> <p>- podaje podstawowe zadania i formy działania związków zawodowych,</p> <p>- zna procedurę głosowania w wyborach powszechnych,</p> <p>- wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat,</p> <p>- odczytuje wyniki wybranego sondażu,</p> <p>- omawia funkcje i znaczenie środków</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: nadanie obywatelstwa prawo ziemi, prawo krwi, , opór cywilny, konspiracja, samokształcenie, sabotaż, spółdzielczość, referendum, zgromadzenie, , ordynacja wyborcza, kampania wyborcza, przywódca opinii, sondaż, próba reprezentatywna, błąd pomiaru,</p> <p>- wyjaśnia, jak w sensie formalnym stajemy się obywatelami,</p> <p>- podaje przykłady wzorów obywatelskiej aktywności z XX – wiecznej historii,</p> <p>- charakteryzuje formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym,</p> <p>- wyjaśnia na przykładzie, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym i krajowym,</p> <p>- charakteryzuje cele działania związków zawodowych,</p> <p>- interpretuje wyniki wybranych sondaży,</p> <p>- charakteryzuje prasę, telewizję, Internet, radio jako środki masowej komunikacji,</p> <p>- podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z obywatelstwa polskiego</p> <p>- podaje przykłady postaw opozycyjnych wobec</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: cnoty obywatelskie, , umiejętności obywatelskie, aktywność, bezinteresowność aktywność społeczna, , frekwencja wyborcza, perswazja, stowarzyszenia zwykle i rejestrowane</p> <p>- przedstawia cechy dobrego obywatela,</p> <p>- podaje przykłady organizacji pozarządowych i społecznych (od lokalnych stowarzyszeń do związków zawodowych i partii politycznych) i wyjaśnia ich znaczenie dla obywateli,</p> <p>- omawia wybrany tytuł, stację lub portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców,</p> <p>- wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy,</p> <p>. - wskazuje na przykładach, jak podmioty życia publicznego współdziałają i konkurują ze sobą w życiu publicznym</p> <p>- wymienia zasady</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: samoorganizacja, działania publiczne, organizacje pożytku publicznego</p> <p>- uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym i podaje przykłady skutków ich łamania</p> <p>- wyjaśnia na przykładzie, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie europejskim i światowym</p> <p>- przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach krajowych i europejskich</p> <p>- charakteryzuje specyfikę przekazu zawartego w reklamie, wskazuje techniki perswazyjne</p> <p>- wyszukuje i porównuje konkretne informacje przedstawione w różnych mediach</p>

		<p>powszechnych, - nie potrafi wyszukać w mediach wiadomości na wskazany temat, - nie potrafi odczytać wyników wybranego sondażu, - nie potrafi omówić funkcji i znaczenia środków masowego przekazu.</p>	<p>masowego przekazu.</p>	<p>niedemokratycznej władzy, - określa rolę opinii publicznej w państwie demokratycznym,</p>	<p>demokratycznych wyborów</p>	
6.	Naród i Patriotyzm	<p>- nie rozumie pojęć: państwo, naród, narodowość, obywatelstwo, emigracja, mniejszość narodowa, tolerancja, uchodźcy, dyskryminacja, Patriotyzm, nacjonalizm, Holocaust, getto, antysemityzm, - nie wyjaśnia, co dla niego znaczy być Polakiem (lub członkiem innej grupy narodowej), - nie podaje przykładów mniejszości narodowych żyjących obecnie w Polsce, - nie wyjaśnia, czym dzisiaj jest i powinien być patriotyzm, - nie przedstawia losu Żydów podczas II wojny światowej.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: państwo, naród, narodowość, obywatelstwo, emigracja, mniejszość narodowa, tolerancja, uchodźcy, dyskryminacja, patriotyzm, nacjonalizm, Holocaust, getto, antysemityzm, - wyjaśnia, co dla niego znaczy być Polakiem (lub członkiem innej grupy narodowej), - podaje przykłady mniejszości narodowych żyjących obecnie w Polsce, - wyjaśnia, czym dzisiaj jest i powinien być patriotyzm, - przedstawia los Żydów podczas II wojny światowej.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: tożsamość narodowa, państwo wielonarodowe, Polonia, stereotyp, mniejszość etniczna, szowinizm, tradycje regionalne, ludobójstwo, - wskazuje różnice między obywatelstwem a narodowością, - wyjaśnia, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja, - wymienia mniejszości etniczne żyjące obecnie w Polsce, - wyjaśnia, co to jest Polonia i wskazuje miejsca jej największych skupisk na świecie, - podaje przykłady postaw patriotycznych we współczesnym świecie, - zna przyczyny Holocaustu.</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: kosmopolityzm, patriotyzm lokalny, zbrodnie przeciw ludzkości, - znaczenie dla ludzi wielkiej i małej ojczyzny, - porównuje patriotyzm z nacjonalizmem i szowinizmem, - wskazuje, na przykładzie Holocaustu, konsekwencje skrajnego nacjonalizmu - wskazuje źródła stereotypów narodowych,</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami-kultura masowa wymienia grupy imigrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce - wymienia przykłady podtrzymywania przez środowiska polonijne więzi z ojczyzną, - porównuje – na podstawie więzi odczuwanych przez siebie</p>
7.	Ustrój Demokracyczny	<p>- nie rozumie pojęć: konstytucja, referendum konstytucyjne, Trybunał Konstytucyjny, demokratyczne państwo prawa, zasada godności człowie-</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: konstytucja, referendum konstytucyjne, Trybunał Konstytucyjny, demokratyczne państwo prawa, zasada godności</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: , suwerenność, władza: ustawodawcza, wykonawcza, sądownicza, norma prawna, prawa i wolności, rozporzą-</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: , ustawa zasadni-cza, zasady ustrojowe, skarga konstytucyjna, konkordat, pluralizm, władza</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: konstytucjonalizm, - system jednopartyjny, system dwupartyjny, system wielopartyjny,</p>

	<p>w</p> <p>Polsce</p>	<p>ka, podział władzy, prawo, rządu prawa, ustawa, partia polityczna, kampania wyborcza, program wyborczy;</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najważniejszym aktem prawnym w RP; - nie zna żadnego prawa zapisanego w Konstytucji RP; - nie wymienia zasad demokratycznych wyborów. 	<p>człowieka, podział władzy, prawo, rządu prawa, ustawa, partia polityczna, kampania wyborcza, program wyborczy;</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najważniejszym aktem prawnym w RP; - zna przynajmniej jedno prawo zapisane w Konstytucji RP; - wymienia zasady demokratycznych wyborów. 	<p>dzenie, prawica, lewica, centrum, korupcja;</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, jakie znaczenie dla państwa i obywateli ma konstytucja; - wie, na czym polega podział władzy w Polsce; - omawia, jak w Polsce wybiera się prezydenta oraz parlament; - wymienia partie polityczne obecne w Sejmie; -charakteryzuje zasady demokratycznych wyborów. 	<p>uprawniona i nie-uprawniona,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wymienia najważniejsze zasady ustroju Polski: suwerenność narodu, podział władzy, rządu prawa, pluralizm; - wie, jakie prawa i wolności gwarantuje Konstytucja RP; 	<p>patologii życia publicznego</p> <ul style="list-style-type: none"> - tłumaczy, jakie zasady obowiązują przy tworzeniu i egzekwowaniu prawa; - wskazuje partie, które w obecnym Sejmie tworzą koalicję rządzącą oraz te, które pozostają w opozycji - tłumaczy, co to jest norma prawna i czym różni się od innego rodzaju norm - zna procedury uchwalania konstytucji
<p>8.</p>	<p>Parlament</p> <p>Prezydent,</p> <p>Rząd</p> <p>i</p> <p>Sądy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: wybory powszechne, bezpośrednio, tajne, równe, wystąpienie sejmowe, marszałek sejmu (senatu), ustawa, projekt ustawy, Trybunał Konstytucyjny, prezydent, głowa państwa, rząd, premier, , urząd, urzędnik, sądy powszechne; - nie wymienia, jakie organy sprawują władzę w Polsce; - nie zna sposobu powoływania polskiego parlamentu; - nie wyjaśnia, jak wybierany jest Prezydent RP; - nie wymienia żadnego uprawnienia Prezydenta RP; - nie wie, kto jest aktualnie Prezydentem RP; - nie podaje imienia 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: wybory powszechne, bezpośrednio, tajne, równe, wystąpienie sejmowe, marszałek sejmu (senatu), ustawa, projekt ustawy, Trybunał Konstytucyjny, prezydent, głowa państwa, rząd, premier, urząd, urzędnik, sądy powszechne; - wymienia, jakie organy sprawują władzę w Polsce; - zna sposób powoływania polskiego parlamentu; - wyjaśnia, jak wybierany jest Prezydent RP; - wymienia przynajmniej jedno uprawnienie Prezydenta RP; - wie, kto jest aktualnie Prezydentem RP; - podaje imię i nazwisko aktualnie urzędującego premiera. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: , koalicja, administracja rządowa, opozycja, kadencja, inicjatywa ustawodawcza, weto prezydenckie, rada ministrów, władza wykonawcza, administracja: publiczna, samorządowa, organ, niezawisłość, rzecznik praw obywatelskich; - wyjaśnia, jakie organy sprawują władzę w Polsce; - przedstawia najważniejsze uprawnienia Prezydenta RP; - wyjaśnia, jak powoływany jest rząd RP; - wymienia organy stojące na straży prawa w RP; - podaje przykłady spraw, którymi się zajmują sądy w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: ordynacja wyborcza, immunitet, bezwzględna większość głosów, projekt obywatelski, , służba cywilna, dwuinstancyjność, praworządność, - wyjaśnia, jak powstają w Polsce ustawy; - przedstawia najważniejsze zadania Prezydenta RP; - wymienia najważniejsze zadania rządu; - wyjaśnia, czym zajmuje się Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu. - przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu; - wymienia zadania administracji rządowej 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami; debata sejmowa, komisja sejmowa lub senacka, system parlamentarny, prezydencki, mieszany, decyzja administracyjna i samorządowa - sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad; - podaje przykłady działań administracji rządowej; - określa zadania organów sądowiczych RP; - wyjaśnia zasady niezawisłości i dwuinstancyjności sądów powszechnych

		i nazwiska aktualnie urzędującego premiera.			
9. Człowiek w Gospodarce Rynkowej	<p>- nie rozumie pojęć: praca, organizacja pracy, harmonogram, efekty, gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, rynek, konkurencja, podaż, popyt, zysk, własność prywatna, inflacja, pieniądź kruszcowy, papierowy, bezgotówkowy, bank, depozyt, lokata,; kryzys, bezrobocie, budżet państwa, podatki: PIT, VAT, CIT; gospodarstwo domowe, dochody, wydatki, budżet, kredyt, oszczędności, prawa konsumenta, reklamacja, gwarancja, działalność gospodarcza, spółka, koszty, przychody, dochody, majątek przedsiębiorstwa, kariera zawodowa, rynek pracy, liceum profilowane, bezrobocie, doradztwo zawodowe, umowa o pracę, pensja, ubezpieczenie emerytalne, rentowe i zdrowotne, umiejętność rozwiązywania problemów, CV, list motywacyjny</p> <p>- nie potrafi wyjaśnić, na przykładach z życia własnej rodziny, w jaki sposób praca pomaga w zaspokojeniu potrzeb ekonomicznych;</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: praca, organizacja pracy, harmonogram, efekty; gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, rynek, konkurencja, podaż, popyt, zysk, własność prywatna, inflacja, pieniądź kruszcowy, papierowy, bezgotówkowy, bank, depozyt, lokata, giełda papierów wartościowych; kryzys, bezrobocie, budżet państwa, podatki: PIT, VAT, CIT; gospodarstwo domowe, dochody, wydatki, budżet, kredyt, oszczędności, prawa konsumenta, reklamacja, gwarancja, działalność gospodarcza, spółka, koszty, przychody, dochody, majątek przedsiębiorstwa, kariera zawodowa, rynek pracy, liceum profilowane, bezrobocie, doradztwo zawodowe, umowa o pracę, pensja, ubezpieczenie emerytalne, rentowe i zdrowotne, umiejętność rozwiązywania problemów, CV, list motywacyjny,</p> <p>- potrafi wyjaśnić, na przykładach z życia własnej rodziny, w jaki sposób praca pomaga w zaspokojeniu potrzeb ekonomicznych;</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: przedsiębiorczość, zasoby, potrzeby ekonomiczne racjonalne gospodarowanie, czynniki wytwórcze, gospodarka rynkowa, gospodarka centralnie sterowana, bank centralny, bank komercyjny, akcje, obligacje, deficyt budżetowy, giełda papierów wartościowych wzrost gospodarczy, produkt krajowy brutto nadwyżka budżetowa, szara strefa, piractwo komputerowe, prawa autorskie, korupcja; umowa</p> <p>- zlecenie, umowa o dzieło, uznanie autorstwa;</p> <p>- wyjaśnia na przykładach z życia własnej rodziny, miejscowości i całego kraju, w jaki sposób praca i przedsiębiorczość pomagają w zaspokajaniu potrzeb ekonomicznych;</p> <p>- przedstawia podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo);</p> <p>- wyjaśnia, skąd biorą się ceny towarów;</p> <p>- wyjaśnia, jakie czynniki wpływają na popyt i podaż;</p> <p>- wyjaśnia, na czym polega wolna konkurencja na rynku oraz dławienie w praktyce często jest ona niedoskonała;</p> <p>- wie, kiedy pierwsze pienią-</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: podmioty gospodarcze, rzadkość dóbr, cena równowagi, monopol, produkt narodowy brutto, dochód narodowy, recesja, marketing, spółka z o.o., jawna, partnerska, komandytowa, akcyjna, biznesplan, drugi obieg gospodarczy</p> <p>- przedstawia cechy i umiejętności człowieka przedsiębiorczego;</p> <p>- przedstawia związki między podmiotami gospodarczymi;</p> <p>- podaje przykłady racjonalnego i nieracjonalnego gospodarowania;</p> <p>- wie, gdzie i kiedy na świecie pojawiły się pierwsze monety;</p> <p>- przedstawia na przykładach funkcje i formy pieniądza w gospodarce rynkowej;</p> <p>- wyjaśnia, czym zajmują się: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych;</p> <p>- wyjaśnia, w jaki sposób jest finansowany deficyt budżetowy;</p> <p>- wskazuje możliwości zrównoważenia budżetu gospodarstwa domowego;</p> <p>- omawia sposoby oszczędzania i inwestowania;</p>	<p>- rozumie i posługuje się pojęciami: obieg okrężny, fundusz inwestycyjny, myślenie strategiczne, tantiemy, społeczna odpowiedzialność biznesu</p> <p>- stosuje w praktyce podstawowe zasady organizacji pracy (ustalenie celu, planowanie, podział zadań, harmonogram, ocena efektów);</p> <p>- wyjaśnia działanie prawa popytu i podaży oraz ceny jako regulatora rynku,</p> <p>- wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie i inwestowanie</p> <p>- interpretuje dane statystyczne dotyczące PKB, wzrostu gospodarczego, inflacji i recesji;</p> <p>- charakteryzuje rodzaje spółek;</p> <p>- wyjaśnia, na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu;</p> <p>- tłumaczy, skąd się bierze szara strefa w gospodarce oraz wskazuje jej zagrożenia dla gospodarki.</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - nie potrafi wymienić żadnego z czynników kształtującego cenę; - nie potrafi podać żadnego skutku inflacji; - nie potrafi wyjaśnić na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; - nie potrafi wymienić głównych dochodów i wydatków gospodarstwa domowego; - nie potrafi wymienić żadnego prawa konsumentów; - nie rozpoznaje własnych preferencji i predyspozycji dotyczących dalszego kształcenia się; - nie potrafi zaplanować dalszej edukacji (w tym wyboru szkoły ponadgimnazjalnej); - nie potrafi sporządzić życiorysu i listu motywacyjnego; - nie potrafi podać żadnej zasady etycznej, którą powinni kierować się pracownicy; - nie potrafi podać żadnej zasady etycznej, którą powinni kierować się pracodawcy. 	<ul style="list-style-type: none"> - potrafi wymienić przynajmniej jeden z czynników kształtujących cenę; - potrafi podać przynajmniej jeden skutek inflacji; - potrafi wyjaśnić na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; - potrafi wymienić główne dochody i wydatki gospodarstwa domowego; - potrafi wymienić przynajmniej jedno prawo konsumentów; - rozpoznaje własne preferencje i predyspozycje dotyczące dalszego kształcenia się; - potrafi zaplanować dalszą edukację (w tym wybór szkoły ponadgimnazjalnej); - potrafi sporządzić życiorys i list motywacyjny; - potrafi podać przynajmniej jedną zasadę etyczną, którą powinni kierować się pracownicy; - potrafi podać przynajmniej jedną zasadę etyczną, którą powinni kierować się pracodawcy. 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na czym polega prowadzenie indywidualnej działalności gospodarczej; - wymienia najważniejsze dochody i wydatki państwa; - charakteryzuje główne podatki w Polsce: PIT, VAT, CIT; - oblicza wysokość podatku PIT na konkretnych danych; - wskazuje główne elementy działań marketingowych (produkt, cena, miejsce, promocja); - wskazuje główne przyczyny bezrobocia w swojej miejscowości, regionie i Polsce; - wyjaśnia, co jest potrzebne do prowadzenia własnej działalności gospodarczej; - podaje przykłady zjawisk z szarej strefy w gospodarce; - wyjaśnia mechanizm korupcji 		
10.	Polska w Świecie	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: suwerenność, polityka zagraniczna, integracja europejska, bezpieczeństwo wojskowe, sojusz, sojusz obronny, armia zawodowa, misja pokojowa; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: suwerenność, polityka zagraniczna, integracja europejska, bezpieczeństwo wojskowe, sojusz, sojusz obronny, armia zawodowa, misja pokojowa; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: polityka obronna; - wyjaśnia, czym jest suwerenność i pokazuje na przykładach, jak współcześnie jest ona ograniczana; - wymienia cele NATO; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: konsul, polityka regionalna i sąsiedzka, ambasador - wyjaśnia, czym zajmują się ambasady i konsulaty; - wymienia europejskie i międzynarodowe organi- 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: system bezpieczeństwa; - przedstawia relacje Polski z wybranym państwem na podstawie samodzielnie zebranych informacji;

		<ul style="list-style-type: none"> - nie zna daty przyjęcia Polski do NATO; - nie potrafi wyjaśnić, jakie znaczenie ma członkostwo w NATO dla bezpieczeństwa Polski; - nie potrafi wymienić żadnej misji pokojowej, w której brała lub bierze udział Polska. 	<ul style="list-style-type: none"> - zna datę przyjęcia Polski do NATO; - potrafi wyjaśnić, jakie znaczenie ma członkostwo w NATO dla bezpieczeństwa Polski; - potrafi wymienić przynajmniej jedną misję pokojową, w której brała lub bierze udział Polska. 	<ul style="list-style-type: none"> - prezentuje udział Polski w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych. - potrafi wyjaśnić, kto w Polsce prowadzi polityką zagraniczną; 	<ul style="list-style-type: none"> zacje, do których należy Polska; - omawia genezę i rozwój NATO; - charakteryzuje politykę obronną Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> -charakteryzuje cele i sposoby działania NATO
1	Polska w UE	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: integracja europejska, traktat, ratyfikacja, obywatelstwo unijne, , budżet UE, region, referendum, unijne programy młodzieżowe; - nie potrafi podać podstawowych celów Unii Europejskiej; - nie potrafi wymienić i wskazać na mapie przynajmniej 10 państw należących do UE; - nie potrafi podać daty referendum unijnego w Polsce; - nie potrafi podać daty przystąpienia Polski do UE; - nie potrafi wymienić praw Polski jako pełnoprawnego członka UE; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: integracja europejska, traktat, ratyfikacja, obywatelstwo unijne, budżet UE, region, referendum, unijne programy młodzieżowe; - potrafi podać podstawowe cele Unii Europejskiej; - potrafi wymienić i wskazać na mapie przynajmniej 10 państw należących do UE; - potrafi podać datę referendum unijnego w Polsce; - potrafi podać datę przystąpienia Polski do UE; - potrafi wymienić prawa Polski jako pełnoprawnego członka UE; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: polityka rolna, traktat akcesyjny, inwestycje strukturalne; fundusze europejskie, - omawia genezę Unii Europejskiej; - przedstawia cele UE; - wymienia uprawnienia obywateli UE; - wskazuje na mapie członków UE; - przedstawia prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej; - przedstawia korzyści płynące dla młodych Polaków z członkostwa w UE. - potrafi wymienić najważniejsze instytucje UE (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości UE); - potrafi wymienić przynajmniej jedno prawo i przynajmniej jeden obowiązek wynikający z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: polityka regionalna, euroregion, kapitał ludzki; unia gospodarcza, unia walutowa, perspektywa finansowa, - wymienia cztery zasady obowiązujące na wspólnym rynku krajów należących do UE; - wyjaśnia, na czym polega wyrównywanie szans w UE; - prezentuje proces starań Polski o przyjęcie do UE; - wyjaśnia, czym zajmują się najważniejsze instytucje UE (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości UE); - wyjaśnia, skąd pochodzą środki finansowe w budżecie unijnym i na co są przeznaczane; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: zasada solidarności, zasada pomocniczości -przedstawia etapy integracji europejskiej (traktaty rzymskie, traktaty z Maastricht, Nicei, Lizbony); - omawia, kto wchodzi w skład poszczególnych instytucji UE oraz w jaki sposób jest powoływany - przedstawia najważniejsze postanowienia traktatu akcesyjnego; - wyszukuje informacje na temat korzystania ze środków unijnych przez polskich obywateli, przedsiębiorstwa i instytucje

1 2	Jeden Świat-	<ul style="list-style-type: none"> - nie rozumie pojęć: ONZ, sekretarz generalny, organizacja międzynarodowa, misja pokojowa, uchodźcy, ubóstwo, kolonizacja, pomoc humanitarna, globalna Północ, globalne Południe, konflikt międzynarodowy, ludobójstwo, terroryzm, interwencja zbrojna, globalizacja; - nie podaje daty utworzenia ONZ; - nie potrafi wyjaśnić, czym zajmuje się ONZ; - nie potrafi podać żadnego przykładu pomocy humanitarnej; - nie potrafi podać nazwy żadnej polskiej organizacji, która niesie pomoc humanitarną mieszkańcom ubogich krajów; - nie potrafi wskazać na mapie żadnego miejsca konfliktu międzynarodowego; - nie potrafi omówić, na czym polega pomoc ofiarom konfliktów; - nie potrafi podać żadnego pozytywnego i negatywnego skutku globalizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: ONZ, sekretarz generalny, organizacja międzynarodowa, misja pokojowa, uchodźcy, ubóstwo, kolonizacja, pomoc humanitarna, globalna Północ, globalne Południe, konflikt międzynarodowy, ludobójstwo, terroryzm, interwencja zbrojna, globalizacja; - podaje datę utworzenia ONZ; - potrafi wyjaśnić, czym zajmuje się ONZ; - potrafi podać przynajmniej jeden przykład pomocy humanitarnej; - potrafi podać nazwę przynajmniej jednej polskiej organizacji, która niesie pomoc humanitarną mieszkańcom ubogich krajów; - potrafi wskazać na mapie jedno miejsce konfliktu międzynarodowego; - potrafi omówić, na czym polega pomoc ofiarom konfliktów; - potrafi podać przynajmniej jeden pozytywny i jeden negatywny skutek globalizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: sankcje, współpraca rozwojowa, problemy globalne, kultura masowa; - przedstawia genezę ONZ; - wymienia nazwy dwóch najważniejszych aktów międzynarodowych przyjętych w ramach ONZ; - przedstawia sytuację uchodźców w Polsce; - porównuje sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy; - wyjaśnia, co to jest pomoc humanitarna, podaje jej przykłady i uzasadnia jej potrzebę; - przedstawia sytuację dzieci na świecie; - wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; - wyjaśnia, jak nasze codzienne zachowania mogą wpływać na życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy); - omawia, na czym polegają globalne problemy. - potrafi podać przynajmniej jedną przyczynę konfliktów międzynarodowych; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: Rada bezpieczeństwa , globalne współzależności; - wymienia daty podpisania dwóch najważniejszych aktów międzynarodowych przyjętych w ramach ONZ; - wyjaśnia, czym zajmują się najważniejsze organy ONZ: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny; - wyjaśnia, na czym polega współzależność „bogatej Północy” i „biednego Południa”; podaje konkretny przykład; - wymienia przykłady polskich organizacji pozarządowych, które niosą pomoc humanitarną lub rozwojową mieszkańcom krajów ubogich; - wyjaśnia, jakie są źródła terroryzmu; - analizuje pozytywne i negatywne skutki globalizacji. - wyjaśnia, co to jest terroryzm i w jaki sposób próbuje się go zwalczać - wymienia najważniejsze przyczyny konfliktów; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie i posługuje się pojęciami: rezolucja, mediacja międzynarodowa, globalne współzależności; - wyjaśnia, czym zajmują się wybrane organizacje międzynarodowe działające przy ONZ: WHO, UNESCO, UNICEF, , Międzynarodowa Organizacja Pracy, Międzynarodowy Fundusz Waluto - omawia przebieg wybranego konfliktu oraz proponuje własny sposób na jego rozwiązanie; wy, FAO - wyjaśnia, w jaki sposób można przeciwdziałać konfliktom;
--------	---------------------	--	--	---	---	--

